



**Питання лісової політики України, які
потребують вирішення, так як створюють
проблеми розвитку лісівництва в Україні**

Василь Масюк

Київ, липень 2022



About the Project “Sustainable Forestry Implementation” (SFI)

The project “Technical Support to Forest Policy Development and National Forest Inventory Implementation” (SFI) is a project established in the framework of the Bilateral Cooperation Program (BCP) of the Federal Ministry of Food and Agriculture of Germany (BMEL) with the Ministry of Environment and Natural Resources of Ukraine (MENR). It is a continuation of activities started in the forest sector within the German-Ukrainian Agriculture Policy Dialogue (APD) forestry component.

The Project is implemented based on an agreement between GFA Group, the general authorized executor of BMEL, and SFRA since October 2021. On behalf of GFA Group, the executing agencies - Unique land use GmbH and IAK Agrar Consulting GmbH - are in charge of the implementation jointly with SFRA.

The project aims to support sustainable forest management planning in Ukraine and has a working focus on the results in the Forest Policy and National Forest Inventory.

Author

Vasyl Masyuk

Disclaimer

This paper is published with assistance of SFI but under the solely responsibility of the author Vasyl Masyuk under the umbrella of the Sustainable Forestry Implementation (SFI). The whole content, particularly views, presented results, conclusions, suggestions or recommendations mentioned therein belong to the authors and do not necessarily coincide with SFI's positions.

Contacts

Troitska Str. 22-24,
Irpin, Kyiv region
+38 (067) 964-77-02

Зміст

Розділ А. Проблеми комунікації, термінології та понять	4
Розділ В. Наближене до природи лісівництво та потреба в дерегуляції лісівничої діяльності	8
Розділ С. Податки та фінансування	12
Розділ D. Ринок деревини, деревинництво та меблярство	16
Застереження щодо запропонованого аналізу	23

Розділ А. Проблеми комунікації, термінології та понять

1. Проблема дискомунікації з суспільством, політиками, владою

В Україні немає однозначної термінології та понять, які стосуються лісівництва та деревинництва. Це призводить до суттєвої *miscommunication* між лісівниками та деревинниками і політиками, владою і суспільством.

Для прикладу наведу декілька понять:

- під терміном «Ліс» розуміють – екосистему, земельну ділянку та деревину
- під терміном «Дерево» розуміють – рослину, або деревину.
- під терміном «вирубка лісу» – розуміють і заготівлю деревини в лісі і знеліснення.
- визначення для понять «легальна» чи «нелегальна» деревина в Україні взагалі не існує.
- під терміном «лісове господарство» розуміють лісівництво як галузь та лісівниче підприємство.

Тому пріоритетним питанням розробки «лісової політики» вважаю визначення термінів, для того щоб можна було дискутувати про суть «лісової політики». Без однозначності термінів та понять, які їм відповідають дискутувати та впроваджувати сучасну лісову політику в Україні не буде можливим.

Найкращим варіантом впровадження сучасної лісівничої термінології вважаю адаптацію українських термінів до термінів FAO ООН, та внесення цих термінів у діюче законодавство України.

Другою великою проблемою лісівництва та деревинництва є слабкість існуючих в країні майданчиків для дискусій та вироблення рішень. Підтримка та розвиток таких аналітично-дискусійних центрів (Think tanks) могла б сприяти більш якісному виробленню політик.

Третьою проблемою є також відсутність інструментів впровадження напрацьованих існуючими дискусійними майданчиками рішень в національне законодавство. Громадськість неефективно здійснює адвокацію своїх ініціатив. Навчання громадських організацій та об'єднань підприємств інструментам якісної адвокації та розробці політик може мати позитивний вплив на формування лісової політики в Україні.

2. Що таке «лісова політика» та яка сучасна лісова політика України

В продовження п.1 в Україні немає визначення терміну «лісова політика», тому в це поняття кожен вкладає те що вважає за потрібне. Дозволю собі сформулювати термін «лісова політика» – як суспільний договір про те, як ми використовуємо ліси України. І в подальшому аналізі використовуватиму цей термін саме в такому значенні. Добра лісова політика повинна збалансувати господарські, соціальні та екологічні потреби суспільства щодо користування лісами.

Сучасна лісова політика України, яка сформувалася під тиском негативного ставлення суспільства до праці лісівників та деревинників, побудована на звинуваченнях у вирубці лісів та використанні нелегальної деревини.

І тут ми знову вертаємось до п. 1, що таке «ліс». Якщо «Ліс» - це екосистема, то будь яка господарська діяльність в лісі завдає шкоду екосистемі, а заготівля деревини руйнує екосистему – тому є «вирубкою лісу» або «зnelісненням».

Якщо «ліс» - це земельна ділянка зі щільно ростучими деревами, призначена для заготівлі деревини та інших ресурсів лісу, то заготівля деревини в лісі не буде трактуватися, як вирубка лісу (зnelіснення), а швидше як звична господарська діяльність лісівників.

Тому одне з ключових питань, яке потребує суспільної дискусії – це питання лісової політики, а саме як українське суспільство використовує українські ліси.

Без дискусії з суспільством, перебуваючи під комунікаційним тиском нечітких термінів та понять, без усвідомлення наслідків прийнятих рішень, українські парламентарі та урядовці сформували наступну лісову політику, яка є недружньою для лісівництва та деревинництва.

Сучасна лісова політика України, полягає у збереженні (консервуванні) лісів (екосистем) та зменшенні використання лісових ресурсів (заготівлі деревини), як діяльності, яка шкодить лісам (екосистемам).

Така політика напряду суперечить економічним, екологічним та соціальним інтересам України, збільшує навантаження на бюджет України, та блокує інвестиції в лісівництво, деревинництво, меблярство.

В той час, як лісову політику більшості розвинених країн можна сформулювати як ефективне використання лісів для задоволення екологічних, сировинних та соціальних потреб суспільства.

А мету лісівництва як: **Стало підтримувати здоров'я, біорізноманіття та продуктивність лісів, щоб забезпечувати потреби в деревині та інших ресурсах лісу нинішнє та майбутні покоління.** (Під словом «продуктивність» мається на увазі кількість деревини та інших лісових ресурсів, які можна заготувати з гектару лісу).

3. Конфлікт між Лісовим кодексом України та Земельним кодексом України

Враховуючи, що Лісовий кодекс та Земельний кодекс користуються принципово різним термінологічним апаратом, між Лісовим кодексом та Земельним кодексом є багато суперечностей та конфліктів. Багато термінів з Лісового кодексу взагалі не зустрічаються в Земельному кодексі, а практична діяльність з обліку лісів, визначення лісистості жорстко прив'язані до конкретної земельної ділянки, адже вимірюються в одиницях площі. Добре, що у випадку суперечностей між Земельним та Лісовим кодексами, перевага надається тлумаченням Земельного кодексу згідно статті 3.2: усі землі, на яких росте ліс, класифікують як "землі лісогосподарського призначення". Згідно статті 55.1. Земельного кодексу, до земель лісогосподарського призначення належать землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства.

Прикладом такого конфлікту двох кодексів є проблема самозаліснених земель. Згідно з лісовим кодексом «самозаліснені» землі сільськогосподарського призначення повинні вважатися «лісом», відноситися до «лісового фонду» (термін, який взагалі не має практичного використання), та охоронятися державою. То з точки зору Земельного кодексу – це землі сільськогосподарського призначення з деревним бур'яном.

Без узгодження положень Лісового кодексу з положеннями Земельного кодексу вирішення багатьох проблемних питань лісівництва є неможливими.

Дозволю собі сказати жорсткіше – Лісовий кодекс в сучасній редакції є великою проблемою лісівництва в Україні, адже містить в собі суперечності як філософські та термінологічні так і практичні конфліктуючи з іншим законодавством України.

Стратегічно необхідно розпочати зі змін Лісового кодексу, а тоді рухатися до змін іншого законодавства, яке впливає на лісівничі відносини. І першим кроком з покращення лісового кодексу бачу впровадження у цей Закон зрозумілої лісівничої термінології.

4. Негативне сприйняття праці лісівника суспільством

Наслідком невизначеності та двозначності трьох перших пунктів цього розділу є негативне сприйняття праці лісівників громадськістю, політиками, владою. І ця проблема має ознаки зачарованого кола. Через неправильну комунікацію інвестиції в спілкування з громадськістю витрачаються надаремно. Для прикладу наведу весняну та осінню висадку дерев, до якої долучається громадськість, практична користь залучення громадськості до висаджування дерев є дуже низькою і лісівникам часто приходится переробляти роботу на ділянках де висаджені дерева громадянами, які просто не розуміють як правильно дерева треба садити. Але ціллю акції мала би бути не кількість посаджених громадянами дерев, а зміна точки зору залучених до акції громадян. Взяти участь в такій акції, людина яка мала негативне ставлення до праці лісівника мала б повернутися додому найкращим другом лісівника – розуміючи його мету, завдання та особливості щоденної праці (див п. 1, 2, 3). Разом з тим, роботи по зміні точки зору громадян які беруть участь у висаджуванні дерев взагалі не проводиться – а саме це мало би бути метою таких акцій – зміна точки зору на лісівничу працю учасника акції. І варто би було робити соціологічне дослідження учасників висадки дерев – на початку акції та у кінці – оцінюючи її ефективність по збільшенню кількості дружніх до галузі громадян.

Розділ В. Наближене до природи лісівництво та потреба в дерегуляції лісівничої діяльності

Сучасне українське лісівництво є надзвичайно зарегульоване різної якості нормативними документами. Причому багато з діючих нормативних документів були створені на виконання сьогодні вже застарілих уявлень та принципів. Інші на домінуванні екологічних завдань над соціальними чи господарчими, тоді як необхідно забезпечувати баланс соціальних, екологічних та господарчих завдань при господарюванні в лісі.

5. Відсутність стратегії адаптації лісів до змін клімату

В Україні ми багато говоримо про роль лісів для сповільнення кліматичних змін, але взагалі не говоримо про вплив кліматичних змін на ліси.

Багато аспектів, пов'язаних зі зміною клімату, можуть вплинути на здоров'я, біологічну стійкість та продуктивність лісів. Теплі температури зазвичай збільшують тривалість вегетаційного періоду. Це з великою імовірністю призведе до зміщення географічних ареалів деяких порід дерев, зникнення деяких порід в лісах України та появи нових порід на їхньому місці. Зміна клімату, ймовірно, збільшить ризик посухи в багатьох районах України та ризик сильних опадів та повеней в інших. Підвищення температури змінить сезонну доступність води в різних регіонах України. Крім того, посуха збільшить ризик пожеж та знизить здатність дерев захищатися від шкідників таких як наприклад короїд. З іншої сторони при достатній кількості води та поживних речовин, збільшення атмосферного CO₂ може зробити деякі породи дерев більш продуктивними що впливатиме на розподіл породного складу лісів виходячи з економічної точки зору.

Країні потрібна довготермінова стратегія адаптації лісів до зміни клімату, та комунікація про цю стратегію з суспільством. Так стратегія повинна фокусуватися на виборі деревних порід майбутніх лісів, формах відновлення дерев у лісі та технологіях лісівництва сьогодні та завтра.

6. Нерозуміння принципів наближеного до природи лісівництва

Відповіддю на загрози, які несуть зміни клімату може стати перехід від «совєцької» системи господарювання до наближеного до природи

лісівництва, а це вимагає повного переосмислення всієї нормативної бази, яка регулює лісівництво в Україні. Візьмемо для прикладу Львівщину, де лісівники у співпраці з науковцями місцевого лісотехнічного університету впровадили поступові рубки дерев головного користування та вибіркові рубки для зміни деревостанів з одновікових монокультурних у різновікові та багатопородні. Але діючі нормативи блокують широке впровадження зазначених технологій. Інший приклад, садивний матеріал з закритою кореневою системою, який вирощують у Львівському лісовому селекційно-насінневому центрі, має вищу приживлюваність, а отже можна садити менше саджанців на гектар лісу, але ж знову таки ми стикаємося з нормативними обмеженнями.

Ми дуже часто не розуміємо що таке наближене до природи лісівництво ні серед професійної спільноти ні серед широких верств суспільства. Адже перехід до наближеного до природи лісівництва вимагає більшої довіри до лісівника, який краще знає, як господарювати на ввіреній йому ділянці лісу, і відповідної зміни правової бази лісівництва. **Я би навіть сказав – що ідея наближеного до природи лісівництва полягає в адаптації лісівничих методів до конкретних умов екосистеми кожної лісівничої ділянки, а це можливе тільки тоді, коли рішення про здійснення цього чи іншого лісівничого заходу приймається на найнижчому організаційному рівні лісівничої структури.** (Мушу зазначити, що це корелюється з ідеями Юрія Болоховця, Голови Держлісагентства України – що основною організаційною одиницею лісівництва в Україні повинно бути ЛІСНИЦТВО).

В Україні ліси жорстко поділені за функціональним призначенням, про що зазначено в Лісовому кодексі. Разом з тим ідея наближеного до природи лісівництва передбачає багатofункціональне використання лісів. Розвиток цієї ідеї потребує дискусій та зміни законодавства.

Розробка нормативних документів, які спростять ведення лісівництва з врахуванням ризиків, які несуть лісу кліматичні зміни є безумовним пріоритетом вже сьогодні. І знову ж таки такі зміни вимагають якісної комунікації влади з суспільством, інакше зазначені ініціативи ризикують бути несприйнятими.

7. Надмірне екологічне регулювання лісівництва, яке фактично перешкоджає лісівничій діяльності, є джерелом корупційних ризиків та погіршує якість лісів

На жаль, приклади законотворення в Україні протягом десятка років, свідчать про зростання ролі держави та зростання регулювання усіх аспектів лісівничої діяльності. Ця надмірна зарегульованість лісівничої діяльності є наслідком недовіри до лісівників зі сторони суспільства та політиків. Серед законів та нормативних актів, які шкодять лісівничій діяльності та мають негативний вплив на якість лісів хочу відмітити наступні.

- «САНІТАРНІ ПРАВИЛА В ЛІСАХ УКРАЇНИ» (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. № 756). З точки зору цілей не визначають основним пріоритетом локалізацію поширення лісових хворіб та шкідників, недопущення перетворення потенційно ділової деревини на пошкоджену, не довіряють лісівникові на місці оперативно визначати потребу в санітарних заходах, а передбачають складну і зарегульовану процедуру, дотримання якої часто приводить до запізнених санітарних заходів у лісі. Акцентуються на вилучені з лісу пошкоджені та сухостійної деревини, що не завжди добре з екологічної та економічної точки зору.

Потребує визначення, що цілями санітарних заходів у лісі є локалізація поширення лісових хворіб та шкідників як перший пріоритет і заготівля ділової деревини, яка перебуває під ризиком пошкодження як другий пріоритет. Добре господарювання передбачає ефективне використання ресурсів, спрощення та більшої довіри до професійних якостей лісівника на місці, який краще розуміє поточну ситуацію.

- Стаття 39 Закону України «Про тваринний світ» у період розмноження диких тварин, з 1 квітня до 15 червня, вже викладена в значно кращий спосіб ніж було раніше, і забороняє лише: «здійснення всіх видів рубок головного користування та всіх видів рубок формування і оздоровлення лісів на всіх лісових ділянках, що належать до відтворювальних ділянок відповідно до упорядкування мисливських угідь, високогірних лісів, приполонинних лісів, лісів у ярах, балках і річкових долинах, лісових ділянок на схилах ярів, балок, обривів, осипів і зсувів, берегозахисних ділянок, лісових ділянок навколо витоків річок, уздовж межі з безлісною місцевістю, лісів у мокрих та сирих типах лісорослинних умов, у межах території природно-заповідного фонду», але встигла в свої попередній редакції завдати чимало шкоди лісам України, адже створювала ризики

неналежного реагування на хвороби, пожежі, розмноження шкідників у даних лісових масивах.

- Закон України «Про оцінку впливу на довкілля (ОВД)» (від 23.05.17 №2059-VIII). Вимагає проведення ОВД практично на кожну рубку дерев, або на всі рубки протягом року. В діючій редакції фактично дозволяє перешкоджати лісівничій діяльності та творить на цьому ґрунті корупційні ризики. Доцільно запровадити оцінку впливу на довкілля виключно на планове 10-річне базове лісовпорядкування і виключити з потреби його здійснювати будь яку поточні лісівничі заходи, особливо це стосується санітарних рубок, які необхідно проводити максимально швидко з метою локалізації загроз лісовим масивам.

Розділ С. Податки та фінансування

8. Податкова політика, яка не стимулює створення стійких високопродуктивних лісів

Лісові господарства фактично попадають під подвійне оподаткування рентними платежами: платою за спеціальне використання лісових ресурсів та земельним податком. Причому ні один ні другий не стимулює якісного лісівництва. Давайте розберемо ці податки по черзі.

Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів

Згідно статті 256.1. Податкового кодексу України «Платниками рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів є лісокористувачі, які здійснюють спеціальне використання лісових ресурсів на підставі спеціального дозволу (лісорубного квитка або лісового квитка) або відповідно до умов договору довгострокового тимчасового користування лісами.»

Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів є найважливішою податковою сплатою лісових господарств (лісівничих підприємств) і великою мірою цей податок є рудиментом «совєцької» системи господарювання в лісі. З одного боку він складний в адмініструванні, адже вимагає видачі «лісорубних квитків» - дозволів на заготівлю деревини, і це практично єдине призначення цих дозволів – бути базою для розрахунку податку. Подібної системи оподаткування лісівництва немає практично ніде у світі і зміна принципів стягування рентного платежу з лісівництва дозволить:

- відмовитися від «лісорубних квитків» та бюрократизованої процедури пов'язаної з їхньою видачею, яка стане непотрібною, адже лісові господарства можуть здійснювати заготівлю деревини в рамках визначених 10-річним планом лісовпорядкування та відповідно до попиту і пропозиції на ринку.
- зменшити бажання лісівників оформляти більшу частину деревини «дровами» так як згідно діючих законів на дрова менший податок за спеціальне використання лісових ресурсів. Поєднання сортності та податків заважає торгівлі.
- Сприятиме підвищенню якості та продуктивності лісів, адже існуючий рентний платіж не стимулює розвиток високопродуктивних та стійких деревостанів.

Земельний податок

У 2018 році відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та

діяльності сімейних фермерських господарств» (набрав чинності – 15.08.2018) в Україні фактично запроваджено подвійне оподаткування рентними платежами лісівничої діяльності. Стаття 273.1. Податкового кодексу викладена в наступній редакції «Податок за лісові землі складається із земельного податку та рентної плати, що визначається податковим законодавством.» Ставка податку складає для лісових земель - не більше 0,1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки або не більше 0,1 відсотка від нормативної грошової оцінки площі ріллі по області, якщо їх нормативна грошова оцінка не проводилася.

Ключовим недоліком діючого земельного податку на лісові землі є те, що він не враховує господарський цикл лісівництва – який може сягати 100 років, не враховує специфіку використання земель, наприклад у випадку земель природно-заповідного фонду, на стимулює вирощування стійких та високопродуктивних лісових насаджень.

Ініціативи з покращення системи оподаткування лісових господарств України

Щодо покращення якості оподаткування лісових господарств, то найцікавішою вважаю ініціативу п. Анатолія Дейнеки, начальника Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства. Ось цитата з його статті:

«Пропонується замість вищезазначених двох податків запровадити єдиний рентний платіж – лісовий податок.

Об'єктом (базою) оподаткування є площа лісових земель.

Звільняються від оподаткування:

- *лісові культури і площі природного поновлення до їх переведу у вкриту лісом площу;*
- *деревостани віком до 40 років;*
- *ліси, що є об'єктами природно-заповідного фонду.*

Ставка оподаткування визначається у гривнях за 1 гектар лісових земель. Ставка податку встановлюється як відсоток від вартості знеособленого кубометра реалізованої деревини. Вартість знеособленого кубометра реалізованої деревини визначається за даними системи електронного обліку деревини (ЕОД), в якій фіксується вся деревини, що реалізується на ринку, для кожного лісогосподарського підприємства.

Система ЕОД має як прихильників так і скептиків. Виходжу з того, що на впровадження цієї системи витрачені значні кошти (по підприємствах Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства 36,0 млн. грн за період з 2012 по 2019 рік). Вважаю, що систему ЕОД потрібно

зробити інструментом справляння зазначеного податку. Система електронного обліку деревини має бути закріплена в чинному законодавстві України та фінансуватися з державного бюджету.

Знеособлений кубометр реалізованої деревини дозволяє забезпечити принцип справедливості у підході до оподаткування різних за породним складом лісогосподарських підприємств.

Рівень ставки податку у відсотках затверджується Законом України при ухваленні державного бюджету і має бути посильним для сплати.

Лісовий податок справляється щоквартально виходячи з вартості знеособленого кубометра фактично реалізованої деревини за звітний квартал, визначеної на основі даних системи ЕОД.

До передумов запровадження та позитивів пропонованої моделі відносяться:

- ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Лісового кодексу України щодо проведення національної інвентаризації лісів»;
- ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних», згідно з яким протягом року має бути створений державний лісовий кадастр та державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- інформація про лісокультурний фонд, вікову структуру деревостанів, категорію їх захисності міститься в матеріалах лісовпорядкування;
- наявність всіх необхідних кількісних і вартісних показників щодо реалізації деревини в системі ЕОД;
- зв'язок податкового навантаження з кон'юнктурою ринку деревини (чим вищий попит, тим вища вартість знеособленого кубометра реалізованої деревини і більший обсяг сплаченого податку, і навпаки);
- з'являється стимул для вирощування високопродуктивних насаджень, адже ставка оподаткування не залежить від обсягу вирощеної і заготовленої на гектарі деревини;
- стримуватиме необґрунтований ріст цін на лісопродукцію, переконаний – це сподобається деревообробникам.

Розподіл коштів, які надходять від лісового податку між бюджетами різних рівнів має бути справедливим. Практика автора, як депутата Львівської обласної ради, переконує у доцільності розподілу рівними частинами до наступних бюджетів:

- державного;
- обласного;

- місцевого (ОТГ).

Кошти, які надходять до обласного бюджету, мають використовуватись на фінансування регіональних програм з розвитку лісового господарства, як це є у Львівській області.

Перехід на пропоновану модель оподаткування дозволить провести комплексний перегляд нормативної документації з ведення лісового господарства, як то відмова від потреби класичних відводів і таксації лісосічного фонду, а проведення лише вимітки належних до рубки дерев без суб'єктивного визначення на око («ділова – півділова – дрова»).

Зрозуміло, що зникне і архаїчна система розрядів такс і лісотаксових поясів.

На наш погляд, запропонована модель лісового податку є простою, зрозумілою, легкою в адмініструванні, справедливою для лісогосподарських підприємств будь-якого регіону України, зважаючи на різноманіття лісорослинних умов та породного складу лісів, чутливою до коливань на ринку деревини.»

9. Фінансування лісівничої діяльності

Забезпечення фінансування діяльності лісівничих підприємств (лісових господарств) відбувається на більше ніж 95 % за рахунок коштів отриманих з продажу деревини. Доходи з інших видів діяльності є незначними та складають менше 5%. Це створює фінансові розриви між підприємствами, які господарюють у високопродуктивних лісах, і підприємствами які господарюють в низькопродуктивних лісах, між підприємствами які господарюють в лісах з незначними екосистемними функціями і підприємствами, які господарюють в лісах що здійснюють передусім екосистемні функції. Окрім того, треба зазначити, що ці фінансові розриви також покриваються за рахунок продажу деревини, що призводить до спотворення собівартості деревини.

Щоб подолати ці фінансові розриви фінансування лісівничої діяльності сьогодні розглядається декілька варіантів:

- Створення державного фонду фінансування лісівничої діяльності.
- Окремо оцінювати еко-системні послуги орієнтовані на загальний добробут суспільства, які надають лісівничі підприємства громадам та отримувати за це кошти з бюджетів відповідних громад чи державного бюджету.
- Отримувати додатковий дохід з розвитку нових видів діяльності.

Який з них буде реалізований, а можливо всі разом, питання, яке на мою думку ще потребує дискусії.

Розділ D. Ринок деревини, деревинництво та меблярство

10. Сучасний ринок деревини як приклад економіки бідності

Сучасна політика держави на ринку деревини полягає у максимізації доходу від володіння лісами та продажу деревини максимально можливою ціною. На жаль країни, які використовують такий підхід до продажу лісових ресурсів не можуть похвалитися розвинутою переробною індустрією, а здебільшого є сировинними додатками країн з іншою стратегією.

Адже важко уявити собі інвестора, який інвестуватиме у виробництво, не розуміючи за якою ціною та в якому обсязі він купить сировину на наступний квартал, а ще краще – на наступний тиждень. Експерти називають це економікою бідності — моделі, яка побудована на домінуючому експорті сировини в обмін на імпорт готової індустріальної продукції.

Як бачимо, Україна послідовно реалізує стратегію максимізації ціни на сировину, що робить нас практично нетто експортером сировини. І навіть якщо брати до уваги заборону на експорт деревини в колодах (круглих лісоматеріалів) про що детальніше буде далі, то я не бачу принципової різниці адже дозволений експорт сировини в паралепіпедах (дошках) при забороненому експорті сировини в циліндрах (колодах).

Щодо заборони на експорт свіжозаготованої деревини в колодах, то на жаль його лобісти не прорахували довготермінових наслідків цього закону. В результаті його впровадження, лісові господарства почали інвестувати в переробляння деревини і зменшили інвестиції в лісівничі технології догляду за лісом та заготівлі деревини. В цілому така політика пригальмувала зростання обсягів заготівлі деревини, яка практично не зростає з моменту введення в дію цього закону. А можливості зростання обсягів заготівлі деревини є. Для цього досить порівняти показники Польщі та України.

Показник	Україна	Польща	Коментар
Площа лісів, тис. га	9 690	9 464,2	Площа лісів практично однакова
Запас деревини на гектар, куб.м	235,29	287,88	Запас деревини в Україні менший, за рахунок інших лісокористувачів ніж Держлісагентство, у лісах в

			управлінні Держлісагентства подібний запас як у Польщі на гектар. Що говорить про якість господарювання.
Запас деревини на корені всього млн. куб.м.	2 280	2 730	Див коментар вище.
Запас деревини в розрізі ключових порід млн. куб.м.	Сосна – 848 Дуб – 542 Бук – 240 Ялина – 175 Вільха – 103 Береза – 102 Інші породи - 270	Сосна – 1 524 Дуб – 214 Бук – 191 Ялина – 174 Вільха – 132 Береза – 156 Інші породи - 339	Породна структура лісів дуже подібна, за винятком дубу якого в нас у два рази більше, та сосни, якої у Польщі в два рази більше. Тому економічний потенціал лісів України та Польщі приблизно однаковий.
Обсяги заготівлі деревини, тис. куб.м.	17 826,2	39 674	Польща заготовляє у 2,2 рази більше деревини ніж Україна, що говорить про суттєвий потенціал зростання заготівлі деревини в Україні.

Таким чином Закон про заборону експорту необробленої деревини фактично зупинив зростання обсягів заготівлі деревини, дефіцит якої сьогодні суттєво відчують деревинники.

Звичайно Закон про заборону експорту необробленої деревини перестане діяти найближчим часом, або внаслідок тиску ЄС так як він суперечить принципам Угоди про Асоціацію з ЄС, або просто закінчиться термін його дії, так як дія закону обмежена в часу.

І тут питання: якою має бути політика реалізації свіжозаготовленої деревини в момент відміни закону про заборону експорту необробленої деревини. Якщо збережеться політика максимізації ціни на необроблену деревину то можливі два сценарії:

Якщо заборону експорту необробленої деревини буде знято на ціновому піку, то ми стикнемося з тим що іноземні клієнти зможуть вибити з торгів

українського деревинника, що містить ризик руйнування національної галузі переробляння деревини. А якщо після цього наступить цінове дно (а ринок деревини досить волатильний) то це вже нестиме загрози для українського лісівництва, адже національного клієнта готового купляти деревину вже і негайно не буде.

З іншої сторони, якщо відміна Закону про заборону експорту необробленої деревини відбудеться на ціновому дні, то лісівники стикнуться з проблемами реалізації деревини, що знову уможливить скорочення обсягів заготівлі.

11. Стратегія максимальної переробки деревини в Україні. Розвиток столярства та меблярства

Інша стратегія продажу деревини – полягає в сприянні максимально глибокого переробляння деревини в Україні, виготовленні кінцевого продукту, розвиванні ринку виробів з деревини всередині країни та на експорт. У таких країнах домінуючою формою продажу деревини є довгострокові прямі контракти тривалістю 3-5 років, або пріоритетне право укладення таких контрактів надають локальними переробниками, чи компаніям які гарантують інвестиції у локальне виробництво. Ще однією особливістю цієї стратегії є намагання зменшити цінову волатильність, що забезпечує сталість розвитку як лісівників так і деревинників. Що цікаво, що для такої моделі продажу деревини немає потреби в протекціоністських законах таких як Закон України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів». Адже при довгострокових контрактах, коли потреби локального переробника задоволені, немає проблеми в продажі лісовими господарствами залишків свіжозаготовленої деревини в колодах на експорт. Також не буде потреби лісовим господарствам розвивати переробляння деревини, а доцільніше буде інвестувати в технології збільшення обсягів заготівлі, щоб задовільнити зростаючий попит зі сторони деревинників та меблярів. І знову ж таки не буде потреби обмежувати обсяги заготівлі деревини необґрунтованими цифрами (тут я говорю про 25 млн. куб. зі згаданого закону про обмеження експорту деревини).

А як торгують деревиною у сусідній Польщі?

На сайті Державних лісів Польщі (Lasów Państwowych) читаємо **виділено курсивом** (з моїми коментарями):

У 2020 році Lasy Państwowe планують продати загалом 40,3 млн м³ деревини (більше ніж у два рази порівняльно з Україною), з яких майже 34 млн м³

призначено для переробників. 80 % цієї пропозиції – сировина для так званого пулу переробників з історією покупок (іншими словами, гарантований обсяг для національного виробника!!!), і цю деревину будуть пропонувати на порталі лісу та деревини. Решта – 20% будуть продаватися у додатку електронної деревини, доступному для усіх суб'єктів господарювання.

І така політика в лісовому та деревинному секторі економіки Польщі дає свої результати. Лісовий та деревинний сектор економіки Польщі забезпечує роботою 2,5% працездатних поляків, які щороку формують 2,3% ВВП країни. За результатами 2018 року, Польща була шостим найбільшим виробником та третім найбільшим експортером меблів у світі. Експорт меблів приносить Польщі валюти в обсягах, які можна порівняти з обсягами, які дає Україні газотранспортна магістраль. І якщо перспективи України заробляти на транспортуванні газу незрозумілі, то перспективи заробляти на виробництві меблів і зрозумілі, і можливі.

А тепер давайте порівняємо Україну і Польщу в обсягах виробництва виробів з деревини та виготовлення меблів.

Показник	Україна	Польща	Коментар
Обсяги заготівлі деревини, тис. куб.м.	17 826,2	39 674	Польща заготовляє у 2,2 рази більше деревини ніж Україна, що говорить про суттєвий потенціал зростання заготівлі деревини в Україні.
Виробництво виробів з деревини (група 16 КВЕД 2010) млн. дол. США	1 343 (36 280 млн. грн.)	7 379 (28 337,5 млн. злотих)	Польща виробляє у 5,5 разів більше ніж Україна виробів з деревини! В основному це матеріали для меблевого виробництва.
Виробництва меблів (група 31 КВЕД 2010) млн. дол. США	743 (20 079 млн. грн.)	10 894 (41 833 млн. злотих)	Меблеве виробництво Польщі у 14,5 рази більше ніж в Україні!!! І це має прямий зв'язок з політикою продажу необробленої деревини.
Експорт деревини та виробів з деревини (за митним кодом 44) млн. дол. США	1,408	3,582	Експорт деревини з України, суттєво випереджає експорт меблів та є 9-ю по рейтингу експортною галуззю, тоді як в Польщі це 21-ша позиція, адже

			сировина потрібна меблевій індустрії.
Імпорт деревини та виробів з деревини (за митним кодом 44) млн. дол. США	305	2,104	
Експорт меблів (за митним кодом 94) млн. дол. США	750	14,394	Експорт меблів є 4-ю в рейтингу експортних галузей Польщі, тоді як в Україні це 11-та по рейтингу галузь.
Імпорт меблів (за митним кодом 94) млн. дол. США	428	4,108	Тут хочу зазначити що Польща активно реекспортує меблі. Здається в нашому експорті вже теж є меблі, які ми попередньо експортували.
Внутрішній ринок деревини та виробів з неї)* млн. дол. США	240	5 901	
Внутрішній ринок меблів)* млн. дол. США	421	608	

)* - розраховано самостійно: виробництво + імпорт – експорт. Без врахування торгівельної націнки торгівельних організацій.

12. Промоція деревини та виробів з неї

Чи можемо ми змінити стратегію з першої на другу. Так, і це досить просто зробити, треба проаналізувати принципи торгівлі деревиною в Австрії, Німеччині та Польщі та розробити свої на їх основі. Цілями такої стратегії повинно бути максимально глибока переробка деревини в Україні зі створенням максимальної доданої вартості з продажу виробів з деревини – меблів, столярних виробів, дерев'яних будівельних конструкцій, тощо. Наслідком такої стратегії будуть інвестиції, робочі місця, податки.

В цьому ключі важливим є збільшення споживання деревини та виробів з неї. Передусім деревина – це естетичний та легкий в обробці відновлювальний конструкційний матеріал, який природньо виростає в лісах. З іншого боку – деревина депонує вуглець. Чим більше виробів з деревини ми використовуємо, тим краще для сповільнення кліматичних змін. Звучить

дивно, але варто провести кампанію «Як заготівля деревини сповільнює кліматичні зміни».

Тому одне з важливих питань, які потребують вироблення політики є як збільшити споживання деревини та виробів з неї в Україні.

Одна з ідей, яка мені виглядає цікавою – це державна програма підтримки будівництва дерев'яних будинків в Україні. Адже підтримуючи рішення житлових проблем громадян України, ми запускаємо інвестиції у весь кластер лісівництва та деревинництва. Розраховуючи мультиплікаційний ефект такої програми, впевнений що 1 гривня державних інвестицій додаватиме десятки гривень приватних інвестицій та генеруватиме щонайменше 2 гривні податків.

Підтримка експорту кінцевої продукції з деревини – ще один шлях розвитку країни. Деревинництво та меблярство можуть давати країні валютних надходжень, які порівняльні з нинішніми валютними надходженнями від газотранспортної системи України.

Що треба зробити щоб Україна стала потужним споживачем та виробником виробів з деревини:

- Визначити інвестиції в деревинництво (будівництво, меблярство, столярство), як пріоритетні напрямки лісової та промислової політики. Ключові показники – створені місця праці та ВВП галузі. Приймати нормативні документи виходячи з сприяння досягнення цих цілей.
- Гарантувати виробничим підприємствам України в галузі деревинництва пріоритетний доступ до сировини. Згладити волатильність цін на свіжозаготовану деревину державними інструментами. Підтримати інвестиції у виробництво кінцевої продукції деревинництва (дерев'яні будинки, дерев'яна тара, двері, вікна, підлоги, меблі, папір, тощо). Гарантія забезпечення сировиною – один з таких нетарифних методів мотивації інвестицій.
- Реалізувати промоційну кампанію використання деревини та виробів з неї (за прикладом заміни поліетиленового пакування на паперове, щодо новорічних ялинок – купи живу замість штучної, вікон, дверей, меблів, будинків, палива). Акцентуватись на тому – що деревина – природній, екологічний, відновлювальний, утримуючий вуглець, естетичний конструкційний матеріал. Пов'язати в очах суспільства деревину та вироби з неї з працею лісівників.
- Запустити розвиток кластерів лісівництва та деревинництва через пільгове кредитування побудови дерев'яних будинків фізичними особами.

- Розробити та впровадити програму сприяння експорту меблів та столярних виробів, як продукції з максимальною доданою вартістю.

Застереження щодо запропонованого аналізу

- Даний аналіз зроблений на припущенні збереження державної власності на лісові землі в Україні та недопущення їхньої концесії.
- Даний аналіз зроблений на основі існуючих уявлень про стан лісів України і може вимагати певної корекції за результатами інвентаризації лісів, яка повинна відбутися найближчим часом.
- Даний аналіз зроблений на припущенні рівності економічних, екологічних та соціальних потреб суспільства та забезпечення балансу цих інтересів інструментами сталого лісівництва та деревинництва.
- Даний аналіз не зачіпає питань організації господарських процесів у лісі, так як організаційна структура лісівництва в Україні є швидше інструментом реалізації лісової політики і це питання іншого аналізу.